

→ SvD.se

→ SvD.se

Slarva inte bort meddelarfriheten

De förslag om hemliga tvångsmedel i rättspolitikerna som regeringen ska ta ställning till är alltför långtgående. Meddelarfriheten står på spel och förslagen bör ses över, skriver Nils Funcke, expert på yttrandefrihet och tryckfrihet.

Regeringens förslag (prop. 2022/23:126) om hemliga tvångsmedel är långtgående. Bland annat ska hemlig rumsavlyssning bli tillåten vid fler brott. Tvångsmedel som hemlig övervakning av elektronisk kommunikation ska också kunna användas preventivt, innan ett brott har begåtts. Tvångsmedel ska i vissa fall kunna riktas inte bara mot en specifik person utan mot en mer obestämd krets av personer för att utröna vem som är skäligen misstänkt för ett allvarligt brott. Risken är påtaglig för att enskilda som inte har med saken att göra kan utsättas för integritetsintrång. Till det ska läggas att "överskottsinformation" får användas i andra syften än det som föranlett användning av tvångsmedel.

Även om utökningen av användningen av hemliga tvångsmedel som telefonavlyssning, kameraövervakning, dataavläsning och rumsavlyssning utgör långtgående intrång i den personliga integriteten är de enligt regeringen motiverade med tanke på brottslighetens art och omfattning.

Syftet är vällovligt och generellt är metoderna acceptabla när de riktas mot särskilt allvarlig brottslighet om rättssäkerheten garanteras, tillsynen är rigorös och användningen är tydligt avgränsad för att inte skada andra intressen.

Men samtidigt som regeringen motiverar utökningen av användning med omfattningen av den grova organiserade brottsligheten passar regeringen på att inkludera även andra brott. Det sker dels genom att vissa brott räknas upp i bestämmelserna men även genom en så kallad straffvärdessventil. Om det samlade straffvärdet av flera brott kan antas överstiga en viss nivå kan vissa angivna tvångsmedel bli aktuella. Även brott med minst sex månader i straffskalan ska kunna räknas in.

Ett av de brott som omfattas är utlandsspioneri. Vid grovt utlandsspioneri får hemliga tvångsmedel användas i preventivt syfte för att utröna vem som gör sig skyldig till eller vidtar förberedelser till brott. Är en förundersökning inledd och det finns en misstänkt kan telefonavlyssning, avlyssning av elektronisk utrustning, hemlig rumsavlyssning och kameraövervakning tillåtas även vid utlandsspioneri och obehörig befattning med hemlig uppgift.

Sveriges internationella samarbete är omfattande både genom överenskommelser med andra länder och i internationella samarbetsorgan som FN och EU. Ett Natomedlemskap kommer ytterligare att fördjupa samarbetet såväl politiskt som militärt. Det internationella samarbetet är och kommer att bli än viktigare för Sverige. Samtidigt blir vi mer

Justitieminister Gunnar Strömmer (M), Paulina Brandberg (L) och Torsten Elofsson (KD) presenterade förslag om hemliga tvångsmedel vid en pressträff den 5 april i år. Foto: Jessica Gow/TT

involverade och därmed medansvariga för åtgärder som vidtas inom ramen för samarbetet även för agerande från andra än svenska representanter och tjänstemän.

Det vidgade samarbetet ställer ökade krav på svenska medier att granska fredsskapande och fredsbevarande insatser som av erfarenhet inte alltid lever upp till sina många gånger vällovliga syften. Men när förutsättningarna för journalistisk granskning av missgrepp och övergrepp borde stärkas har de istället försämrats genom införandet av utlandsspioneri. Och till det ska nu läggas användningen av hemliga tvångsmedel.

Vissa lokaler är fredade från hemliga tvångsmedel. Lokaler avsedda för bikt, advokatverksamhet, sjukvård med flera skyddas liksom lokaler som "stadigvarande eller är särskilt avsedd att användas för verksamhet" som omfattas av tystnadsplikt enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.

Utöver redaktionella lokaler skyddas meddelare genom att publicister och journalister endast får höras som vittnen i undantagsfall vad gäller identiteten hos en uppgiftslämnare. Därtill ska även i fortsättningen en telefonavlyssning eller annat hemligt tvångsmedel omgående avbrytas och materialet förstöras om det framkommer uppgifter som faller in under meddelarfriheten.

Skyddet för anskaffande av uppgifter är central för den granskande journalistiken. Utan ett i det närmaste vattentätt skydd för uppgiftslämnarens identitet skulle många oegentligheter och maktmissbruk aldrig nå dagens

ljus och kunna åtgärdas. Meddelarfriheten är och framhålls ofta även av lagstiftaren som en av de mest centrala grundprinciperna i yttrandefrihetsregleringen och ses som en del av den konstitutionella kontrollen.

Med förslaget om utökade tvångsmedel uppstår en lucka i skyddet.

Enligt förslaget ska det vara möjligt att använda hemliga tvångsmedel inte bara mot en specifik lokal utan även mot en viss person eller personkrets. Tvångsmedel som till exempel kameraövervakning och rumsavlyssning ska få användas oavsett var en person eller personkrets för tillfället befinner sig med undantag för de fredade lokalerna.

Bestämmelsen att avlyssningen ska avbrytas gäller bara om uppgifterna omfattas av tystnadsplikt. Undantagen från tystnadsplikten anges i tryckfrihetsförordningen, bland annat uppgifter vars röjande kan innebära allvarligt men för Sveriges relationer till andra stater och mellanfolkliga organisationer, utlandsspioneri och obehörig befattning med hemlig uppgift och träffar såväl den som publicerar som den som lämnar uppgifterna.

Vad som ska anses hemligt och vad som anses utgöra men för våra relationer till andra länder och organisationer kommer till del att definieras av de vi samarbetar med. Vad som ska anses straffbart blir i det närmaste omöjligt att förutse.

Den osäkerhet och de risker som finns för visseblåsare som vill avslöja oegentligheter ökar genom att det i princip inte kommer att finnas några platser utanför en redaktion som är fredade mot hemliga tvångsmedel och en redaktion är en lokal som en uppgiftslämnare med önskan att vara anonym inte bör besöka.

Bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 oktober i år. Förslaget har visserligen varit föremål för en remissrunda och lagrådet har hört. Men många av de invändningar som remissinstanser som Advokatsamfundet, JO, Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten med flera framfört kvarstår. Till det ska läggas farhågorna för meddelarfriheten.

Konsekvenserna för meddelarfriheten är så ingripande att riksdagen bör skaffa sig råd. Antingen genom återremiss eller minoritetsbordläggning. Därmed skapas tid för att överväga att ta bort utlandsspioneri och obehörig befattning med hemlig uppgift från uppräknningen när hemliga tvångsmedel får användas. Alternativt att förtydliga försvarlighetsrekvisitet i brottsbalkens bestämmelse om utlandsspioneri/obehörig befattning med hemlig uppgift (Brb 19 kap. 7 §) så att det i lagtexten framgår att publicistisk verksamhet som bedrivs inom tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens ramar anses försvarlig.

Nils Funcke
journalist, expert på yttrandefrihet och tryckfrihet

